

**THE EMPHATIC TENDENCY OF PRE-SERVICE
PRIMARY SCHOOL TEACHERS (THE SAMPLE OF
CANAKKALE 18 MART UNIVERSITY)**

**Sınıf Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilimleri
(Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği)**

Gizem ENGİN¹ & Salih Zeki GENÇ²

Abstract

Empathy skills seem important to live healthy communication process. Teaching profession is based on communication. Teachers' high empathy skills provide to effective process for students. In faculty of education should be tried to developed empathy skills. This study aimed to determine the emphatic tendency level of pre-service primary school teachers. Also, it was investigated the emphatic tendency level of pre-service primary school teachers according to gender and hometown. The present situation was exactly described so this study was designed as a descriptive study. The Emphatic Tendency Survey, developed by Dokmen (1988), was used as a collecting data tool during this study. Scale is 5-point Likert-type. Rating is formed as "Completely Disagree", "Mostly Disagree", "Undecided", "Mostly Agree" and "Completely Agree". The scale consists of 20 items. Data were obtained from 205 Pre-Service Primary School Teachers who studied at Canakkale Onsekiz Mart University in 2014-2015 academic year (fall semester) via survey forms. The collected data were analyzed by using SPSS. Descriptive statistics such as arithmetic mean, standard deviation, minimum-maximum values, percentage calculation also t-test and Anova were applied on data. The average point of pre-service primary school teachers' emphatic tendency level was calculated as 71.38 points. As a result of this study, there were no significant differences in the emphatic tendency level of pre-service primary school teachers according to gender and hometown variables.

Key Words: *Emphatic tendency, pre-service teachers, primary school teachers.*

Özet

Empati becerileri iletişimin sağlıklı sürmesi için önemli görülmektedir. Öğretmenlik mesleği iletişim üzerine temellenmektedir. Öğretmenlerin empati becerilerinin yüksek olmasının öğrenciler için süreci verimli kılacağı düşünülmektedir. Eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının empati becerileri de geliştirilmeye çalışılmalıdır. Bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilimleri cinsiyet ve memleket değişkenlerine göre incelenmiştir. Var olan duruma etkide bulunulmadığı ve var olan durum aynen betimlenmeye çalışıldığı için araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipindedir. Derecelendirme; "Bana hiç uygun değil", "Bana pek uygun değil", "Kararsızım", "Bana oldukça uygun" ve "Bana tamamen uygun" şeklinde yapılmıştır. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Araştırma verileri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda 2014-2015 akademik yılı güz döneminde öğrenimini sürdürmekte olan 205 öğretmen adayına uygulanan ölçek formları yoluyla elde edilmiştir. Veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir. Veriler üzerinde aritmetik ortalama, standart sapma, minimum-maximum değerler, yüzde hesaplamaları gibi betimsel istatistiklerin yanı sıra t-testi ve ANOVA testi de uygulanmıştır. Öğretmen adaylarının empatik eğilim ortalamaları $X=71.38$ olarak hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda cinsiyet değişkeni açısından öğretmen adaylarının empatik eğilimleri incelendiğinde

¹ Arş. Gör., Dr., Ege Üniversitesi, e-posta: gizem.engin@ege.edu.tr

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, e-posta: szgenc@yahoo.com

değişkenin anlamlı farklılaşma yaratmadığı görülmektedir. Benzer şekilde memleket değişkeni de öğretmen adaylarının empatik eğilimleri üzerinde anlamlı farklılık yaratmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Empatik eğilim, öğretmen adayı, sınıf öğretmeni.

GİRİŞ

Empati kavramı Durmaz (2004:64) tarafından “bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak, onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması” şeklinde tanımlanmaktadır. TDK (2015), elektronik sözlüğünde ise empati “duygudaşlık” olarak açıklanmaktadır. Dökmen (2000:135), empati teriminin iki atasının varlığından bahsederek bunların Almanca’daki “einfühlung” ve Eski Yunancadaki “empathia” terimleri olduğunu ifade etmiştir. Empati kavramını Arkonaç (1999:188) ise Yunancadaki “em” ve “pathela” kelimelerinin birleşimi olarak tanımlamakta ve Latince “em”in iç, içine, içinde; “pathela”nın duygu, acı, algılama, telepati anlamlarına gelmekte olduğunu ifade etmektedir (Akt: Elikesik,2013:8).

Dökmen (2000:135-137), bir kişinin empati kurabilmesi için gerekli olan unsurları; kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyması, onun bakış açısından bakması, karşısındaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, oluşturduğu empatik anlayışı karşısındaki kişiye doğru şekilde iletmesi olarak sıralamıştır.

Empatik eğilim ise, “doğuştan getirdiği ve yaşantılar yoluyla bir miktar geliştirebildiği kabul edilen kişiliğin bir parçası olup; kişilerin günlük davranışları içerisinde empatik davranışta bulunma potansiyeli”dir (Çelik ve Çağdaş, 2010. s.9).

Dökmen (1995) empati tanımının 1950’lere kadar bilişsel nitelikli görüldüğünü, 1960’lardan itibaren bilişsel boyutun yanında duygusal boyutun da vurgulandığını, 1970’lerden itibaren ise anlamında bir daralma olduğunu karşımızdaki kişinin duygu durumunu anlamak ve bu durumu ona iletmekle ilişkili görüldüğünü ifade etmektedir (Akt: Yılmaz Yüksel, 2003).

Dökmen (1988), empati basamaklarını belirlemiştir. Belirlediği dört temel empati basamağı, kendi içerisinde duygu ve düşünce olarak iki kısma ayrılmaktadır. Aşamalı Empati Sınıflandırmasında Temel Empati Basamaklarını aşağıdaki gibi tabloştürmek mümkündür (Dökmen, 1988, s.170):

Tablo 1: Empati Basamakları

Biz Basamağı	Duygu	Problemine ilişkin bizim duygularımız
	Düşünce	Problemine ilişkin bizim düşüncelerimiz
Sen Basamağı	Duygu	Problemine ilişkin senin duyguların
	Düşünce	Problemine ilişkin senin düşüncelerin
Ben Basamağı	Duygu	Problemine ilişkin benim hissettiklerim
	Düşünce	Problemine ilişkin benim düşüncelerim
Onlar Basamağı	Duygu	Problemine ilişkin başkaları

Düşünce	tarafından hissedilen duygular Problemine ilişkin başkalarının düşünceleri
---------	---

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere onlar basamağında kişi karşısındakinin anlattığı sorunu düşünmemekte, onun duygu ve düşüncelerini önemsememektedir. Toplumun bakışı ön plandadır. Ben basamağında ise empatik tepki veren kişi kendi bakış açısından çıkamaz. Sen basamağında empatik tepki veren kişi sorunu anlatanın bakış açısından bakar. Biz basamağında ise kişi, artık hem kendisini hem karşısındakinin anlamaya başlar. Kişi kendisinin ve karşısındakinin duygu ve düşüncelerini doğru tahmin edebilir.

İnsanlar sosyal varlıklardır. Bedensel, bilişsel ve duygusal bütünlükleriyle toplumun sağlıklı bir ferdi olurlar. Toplum tarafından kabul görmek, sevilmek, sayılmak, değerli olduğunu hissetmek, anlaşılmak ve anlaşıldığını anlamak herkes için bir ihtiyaçtır. İnsan için bu toplumsallaşma sürecini etkileyen en önemli etken “iletişim”dir. İletişim, “kaynak ve hedef arasında davranış değişikliği oluşturmak amacıyla bilgi, tutum, duygu ve becerilerin anlamlarının ortak kılınması, paylaşılması için gerçekleştirilen etkileşim süreci”dir (Çetinkanat, 1996: 225).

İletişim becerileri öğretmenler tarafından kazanılması gereken en önemli nitelikler arasında yer almaktadır (Çetinkaya,2011; Koçak ve Önen,2013). Çünkü öğretmenler öğrencileri ile sürekli iletişim halindedir. Öğretmeni tarafından anlaşıldığını hissetmek öğrenciler için oldukça önemlidir. Öğrenciler öğretmenlerinin onların duygularını önemseydiğini hissetmek ister, bu durum onların kendilerini değerli hissetmelerinde önemli rol oynar (Pala, 2008). Kumbaroğlu (2013:12), Barnet (1990)’dan faydalanarak Feshbach’a göre empatik eğilimi yüksek olan bireylerin çevrelerince daha çok sevildiğini ifade etmiş bunun sebebi olarak empatinin bireye sosyal uzlaşma, ileri düzeyde farkındalık, iletişim becerisi ve duygusal beceri kazandırmasını ve ileri düzeyde acıma, önemseme, sinirlilik ve kızgınlık gibi diğer antisosyal davranışların da kontrol altına alınmasına yardımcı olmasını göstermiştir. Dökmen (2000) ise empatinin karşımızdaki kişiyi rahatlattığını, empatiyi kuran kişi için de sosyal çevrelerinde daha fazla sevimlerini ve empatinin işbirliğinin artmasını sağladığını ifade etmiştir. Durmaz (2004) da benzer olarak empatinin günlük yaşamda önemli olduğunu, insanları birbirine yaklaştırdığını, iletişimi kolaylaştırdığını, liderlikle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple öğretmenlerin iletişim sürecinde empati becerilerini sağlıklı kullanabilmeleri önemlidir.

Empatinin önceleri doğuştan gelen bir yetenek olarak görüldüğü ancak güncel yayınlara bakıldığında empatik iletişimin öğrenilebilir ve öğretilebilir bir beceri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Delisio, 2006; Plomin, 1990; Akt. Koçak ve Önen, 2013:949). Empatiyi geliştirmede eğitimcilerin empati yeteneklerinin, tutumlarının, değerlerinin, anlayışlarının ve model oluşlarının çok önemli olduğu bilinmektedir. Bu özelliklerle donanmış bir eğitimci empati yetenekleri gelişmiş öğrenciler yetiştirecek ve bu öğrenmeyi de olumlu yönde etkileyecektir (Akkoyun, 1987; Okun, 1997; Akt: İkiz, 2006). Bu açıdan bakıldığında öğrencilerini anladığını gösterebilen, onlarla duygudaşlık yapabilen kısacası empati becerileri gelişmiş öğretmenler yetiştirmek kuşkusuz öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin görevi olmalıdır.

Bu çalışmada eğitim öğretim sürecinin neredeyse tüm dinamiklerini etkileyen empati becerilerine odaklanılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerini ve bu

düzeğin cinsiyet-memleket değişkeni açısından farklılaşma gösterip göstermediği incelenmek amaçlanmıştır.

Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilimleri ne düzeydedir?
- 2) Sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilimleri cinsiyet değişkenine göre değişmekte midir?
- 3) Sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilimleri memleket değişkenine göre değişmekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Araştırma Deseni

Araştırmada öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri, bu düzeylerin cinsiyet ve memleket değişkeni açısından farklılaşma oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Var olan duruma etkiye bulunmadığı ve var olan durum aynen betimlenmeye çalışıldığı için araştırma betimsel bir çalışmadır (Karasar, 2003).

Çalışma Grubu

Araştırma sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeylerini belirlemek amacıyla 2014-2015 öğretim yılı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda son sınıfta öğrenimine devam eden 205 öğretmen adayı ile yürütülmüştür. Araştırmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi kolay erişilebilir olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipindedir. Derecelendirme; "Bana hiç uygun değil", "Bana pek uygun değil", "Kararsızım", "Bana oldukça uygun" ve "Bana tamamen uygun" şeklinde yapılmıştır. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin puanlamasında "Bana hiç uygun değil" 1'den, "Bana tamamen uygun" 5'e doğru giden bir derecelendirme kullanılmıştır. Olumsuz olan ölçek maddelerinin puanlamasında ise tersten puanlama uygulanmıştır. Empatik Eğilim Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Dökmen (1988) tarafından yapılmıştır. Güvenirlik katsayısı .91 bulunmuştur (Pala,2008). Bu araştırma verileriyle hesaplanan Cronbach's Alpha katsayısı ise .742'dir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan ölçek araştırmacılar tarafında bizzat uygulanmıştır. Veriler üzerinde ortalama, standart sapma, minimum-maximum değerler, yüzde hesaplamaları, t-testi ve ANOVA testi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırma verilerinden elde edilen bulgular araştırmada yanıt alınmak istenen soruların sırası baz alınarak sunulmuştur.

Tablo 2: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilimlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart Sapma
EMPATİ	205	50.00	92.00	71.38	8.55

Tablo 2’de görüldüğü gibi sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim ortalamaları 71.38 olarak bulunmuştur.

Tablo 3: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilim Cinsiyete Göre t- Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S	Sd	T	p
Toplam puan	Kadın	147	71.60	8.54	203	.585	.559
	Erkek	58	70.82	8.64			

Tablo 3’ten anlaşılacağı üzere sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeyleri üzerinde cinsiyet değişkeni anlamlı farklılaşma yaratmamaktadır (p =.559).

Tablo 4: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Empatik Eğilimlerinin Memlekete Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	152.326	6	25.38	.522	.791
Gruplarıçi	9628.230	198	48.627		
Toplam	9780.556	204			

Tablo 4’e göre sınıf öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeyleri üzerinde memleket değişkeni anlamlı farklılaşma yaratmamaktadır (p =.791).

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde Sınıf Öğretmenliği lisans programında öğrenim görmekte olan 205 aday öğretmen ile çalışılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının empatik eğilim ortalamalarının $X=71.38$ olduğu görülmüştür. Bu sonuç, ölçeğin 20 maddeden ve beşli likert tipi derecelendirme sisteminden oluşan yapısı göz önüne alındığında empatik eğilim düzeylerinin yüksek ancak istenilen düzeyde olmadığını düşündürmektedir.

Cinsiyet değişkeni açısından öğretmen adaylarının empatik eğilimleri incelendiğinde ise değişkenin anlamlı farklılaşma yaratmadığı görülmektedir. Benzer şekilde memleket değişkeni de öğretmen adaylarının empatik eğilimleri üzerinde anlamlı farklılık yaratmamaktadır.

İlgili alanyazın incelendiğinde öğretim elemanı, öğretmen, öğretmen adayı ve öğrencilerle empati ve empatik eğilim konusunda sürdürülen pek çok araştırmaya rastlanmaktadır. Araştırmaların sonuçlarında bazı farklılaşmalar gözlenmektedir. Bulut (2014), bu çalışmanın sonuçlarına benzer olarak öğretmenlerin kıdem, eğitim düzeyi, cinsiyet,

mesleği isteyerek seçme ve meslekten memnuniyet durumları, mezun olunan fakülte, mesleki deneyim gibi değişkenlerin bireylerin empatik beceri düzeyleri üzerinde farklılık oluşturulmadığını tespit etmiştir. Ekinci ve Aybek (2010), öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimi ile empatik eğilimi arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Ayrıca gene bu çalışmadan farklı olarak Ekinci ve Aybek (2010)'da öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri program, cinsiyet, sınıf düzeyi, algıladıkları sosyo-ekonomik düzey, anne eğitim düzeyleri, baba eğitim düzeylerine göre empatik eğilimlerinde farklılaşma olduğunu ifade etmiştir. Elikesik (2013) de benzer olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik beceri puan ortalamalarının cinsiyet, öğrenim durumu, mesleki kıdem, son bitirilen (öğretmenlikte/ meslekte esas alınan) alan, empati ile ilgili hizmet içi eğitim kursuna katılma değişkenine göre farklılık göstermediğini ve empatik beceri düzeylerinin istenilen düzeyde olmadığını bulgulamıştır. Erdem ve Gözel (2011), 4. sınıf öğretmen adaylarının ve öğretmen adaylarına eğitim veren öğretim elemanlarının görüşlerine göre öğretim elemanlarının gösterdiği empati becerisini araştırmıştır. Bu araştırmalarının sonucunda, 4. sınıf öğretmen adaylarının ölçekteki görüşlerini % 26,4 ile “çoğu zaman”, öğretim elemanlarının ölçekteki görüşlerinin % 51,0 ile “her zaman” şeklinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Maden ve Durukan(2011) ise “Türkçe öğretmen adaylarının ortalamasının üstünde ($X=3,40$), empatik eğilime sahip olduğu, cinsiyet ve not ortalamasının anlamlı farklılık oluşturmadığı, sınıf düzeyinin ise empatik eğilim üzerinde anlamlı bir değişken olduğu sonuçları”na ulaşmıştır. Genç ve Kalafat (2008) araştırmalarında öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dallarına göre empatik becerileri arasında farklılığın olduğu; cinsiyet, öğrenim gördükleri sınıf, öğrenim şekilleri, anne ve babalarının öğrenim durumlarına göre ise farklılığın olmadığını bulgulamıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmaların neredeyse tamamında öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının empati geliştirmelerinin önemine vurgu yapılmıştır. Empati becerilerinin geliştirilebilir olduğu giriş bölümünde de ifade edilmiştir. Karaca, Açıkgoz ve Akkuş (2013) empatik beceri geliştirme programı ile hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin empatik becerilerinin önemli oranda arttığı, ancak empatik eğilimlerinde değişiklik olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç empatik becerilerin öğretilebilirliğini destekler niteliktedir. Empatik eğilimlerin değişebilmesinin bu becerilerin kullanımı yoluyla daha uzun bir zaman diliminde olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada da öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin yüksek ancak istenilen düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Bu sebeple, empati becerilerinin kazanımı üzerinde öğretmen yetiştirme programlarında daha fazla durulması gerekmektedir. Bu amaca hizmet etmesi için empati becerileri ile bütünleştirilmiş programlar uygulamaya konulabilir. Ayrıca öğretmen adaylarının yetişmesinde rol alan öğretim elemanları bu anlamda öğretmen adaylarına rol model olacaklarının bilincinde olmalı, olumlu ve sıcak bir iletişim dili kullanılmalı, empati yapmaya özen göstermelidir. Bu konuda eğitim fakültelerinde söyleşiler, paneller, paket eğitimler v.b. düzenlenebilir.

KAYNAKLAR

- Bulut, H. (2014). Öğretmenlerin empatik eğilim becerilerinin demografik ve mesleki değişkenler bakımından karşılaştırılması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5,105-115.
- Çelik, E. ve Çağdaş, A. (2010). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelemesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23.

- Çetinkanat, A. C. (1996). İnsan ilişkilerinde etkili iletişim. *Çağdaş Eğitim*, 223.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının iletişim becerilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(2), 567-576.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin bir modele dayandırılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6(21), 155-190.
- Dökmen, Ü. (2000). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Durmaz, M. (2004). *Kişilerarası iletişim ve motivasyon* (2. Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ekinci, Ö. ve Aybek, B. (2010). Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi, *İlköğretim Online*, 9(2), 816-827.
- Elikesik, M. (2013). *Sosyal Bilgiler öğretiminde empati ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Erdem, A.R. ve Gözel, E. (2011). Eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim elemanlarının gösterdiği empati becerisinin öğretim elemanları ve 4. sınıf öğretmen adayları tarafından değerlendirilmesi. *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26,177-195.
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222.
- İkiz, F. E.(2006). Danışma becerileri eğitiminin danışmanların empatik eğilim, empatik beceri ve tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karaca, A., Açıkgöz, F. ve Akkuş, D. (2013). eğitim ile empatik beceri ve empatik eğilim geliştirilebilir mi?: bir sağlık yüksekokulu örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(3), 118-122.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (13.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Koçak, C. ve Önen, A.S. (2013). Öğretmen adayları için empatik yönelimler ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,13(2), 947-964.
- Kumbaroğlu, Z. B. (2013). *Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri ile benlik saygısı düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik özelliklerine göre karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Maden, S. ve Durukan, E. (2011). Türkçe öğretmeni adaylarının empatik eğilim düzeyleri üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(40), 19-25.

Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 13-23.

TDK (Türk Dil Kurumu/Güncel Türkçe Sözlük, 2015). Erişim: <http://www.tdk.gov.tr/>

Yılmaz Yüksel, A. (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.